

11.7 Allmennmedisinsk forskningsenhet (AFE) i Bergen (2006)

Michael 2022; 19: Supplement 29, 373–8.

Fire allmennmedisinske forskningsenheter ble opprettet av Helse- og omsorgsdepartementet i 2006 med en oppstartbevilgning, og det har kommet penger på det ordinære statsbudsjettet fra 2007. Dette skjedde etter lengre tids forarbeid fra de allmennmedisinske forskningsmiljøene ved de fire medisinske fakultetene og Legeforeningen. Modell for AFEne var de danske allmennmedisinske forskningsenhetene. AFEne får en liten rammefinansiering over statsbudsjettet kanalisert gjennom Helsedirektoratet, men skal ellers skaffe seg forskningsmidler ved prosjektfinansiering. Formålet med AFEne er å styrke allmennmedisinsk forskning utover det som de tradisjonelle universitetsmiljøene har stått for. Om formålet skriver Helse- og omsorgsdepartementet at enhetene skal styrke kunnskapsgrunnlaget i praktisk utøvende allmennmedisin og derigjennom kvaliteten på allmennlegetjenestene. Enhetene skal i tillegg til forskning drive formidlingsaktivitet. Det stilles krav til tverrfaglig samarbeid og samarbeid med andre forsknings- og kompetansemiljøer. Enhetene skal understøtte arbeidet ned nytt nasjonalt system for kvalitetsforbedring og pasientsikkerhet i fastlegeordningen og øvrig allmennlegetjeneste.

I Bergen ble Guri Rørtveit spurt om å lede arbeidet med å etablere forskningsenheten. I motsetning til de andre AFEne, som ble lagt under sine moderinstitutt ved universitetet, ble AFE Bergen lagt til Unifob helse (senere Uni Research helse, nå NORCE helse og samfunn). Grunnen var at Unifob den gang var et redskap for Universitetet i Bergen for å håndtere den eksternt finansierte porteføljen.

Folk

Rørtveit hadde i starten 50% stilling som forskningsleder og fikk snart med seg Sabine Ruths i 50%, begge kom fra universitetsstillinger. Flere stipen-

Figur 1: Markering av AFE Bergen sitt 10-års-jubileum på Solstrand i 2016. Fra venstre: Nina Lunde, Anette Fosse, Frøydis Gullbrå, Kristina Iden, Norman Anderssen, Aase Aamland, Erik Werner, Inger Haukenes, Kirsti Malterud, Torgeir Gilje Lid, Kristian Simonsen, Sabine Ruths, Guri Rørtveit og Kristian Jansen. Foto: AFE Bergen.

diater og ikke minst nestoren Kirsti Malterud ble også tilknyttet. Etter hvert som stipendiatene disputerte, ble flere av dem ansatt som forskere ved enheten, for eksempel Erik Werner, Knut-Arne Wensaas og senere Stein Nilsen og Sverre Litleskare. Variasjon i utdanningsbakgrunn og innfallsvinkler ble sikret da professor i psykologi (senere dekan ved Det psykologiske fakultet) Norman Andersen og fysioterapeut Silje Mæland ble ansatt i bistillinger, mens Inger Haukenes (fysioterapeut med hovedfag i filosofi) ble ansatt som forsker i 50% fast stilling. Fra den spede starten i 2006 har AFE i 2021 21 ansatte i ulike stillingskategorier og -brøker og i tillegg er 10 personer faglig tilknyttet uten ansettelse (figur 1).

Rørtveit ledet AFE Bergen i nesten 10 år, til hun ble ansatt som instituttleder ved IGS/UiB i 2016. Ruths overtok, men da hun sluttet som leder i 2018, viste det seg vanskelig å rekruttere ny leder med kapasitet, allmennmedisinsk kompetanse og forskningserfaring på feltet. Haukenes tok på seg oppgaven en periode, før Nilsen tok over i 1 år, inntil det lyktes å rekruttere Priyanthi Gjerde til jobben i koronaåret 2020.

Organisering og rekruttering

På grunn av organiseringen i instituttsektoren hadde AFE Bergen potensial til å bli enten et inspirerende tilskudd eller en utarmende konkurrent i et ikke altfor stort allmennt medisinsk bergensk forskningsmiljø. Dette er en vedvarende balansegang, særlig etter at Uni Research i 2018 fusjonerte med fire andre institusjoner til NORCE, og Universitet i Bergen sin eierandel ble kraftig redusert.

Et viktig bidrag fra nykommeren har hele tiden vært muligheten til å ansette fastleger i mindre stipendiatstillinger som kunne økes opp eller reduseres etter svingningene stipendiaten hadde behov for i sin kliniske stilling. Dermed ble AFE i Unifob/Uni en betydelig rekrutteringsressurs for hele forskningsmiljøet, ettersom universitetssystemet ikke er innrettet like fleksibelt. Sammen med mulighet og vilje til å ansette fastlege-stipendiater fra et større geografisk område, ble AFE Bergen et fleksibelt hjem for mange fastleger som ønsket å drive forskning og klinisk praksis parallelt. Økte krav og vansker med å skaffe vikarer for fastleger ble imidlertid et økende problem utover i perioden ettersom fastlegeordningen ble mer og mer presset.

Behovet for en kritisk masse av forskere ansatt og med hovedstilling i Bergen har vært en utfordring. Forskning er i sin natur ikke så godt egnet for desentralisert virksomhet, selv om praksisfeltet er det, og forskning på hjemmekontoret kan gå på bekostning av kvalitetskravene. AFE Bergen iverksatte tidlig kompensierende tiltak for å ivareta også stipendiater i deltidstillinger og med hjemmekontor langt unna forskningsmiljøet gjennom reisestøtte til å delta i møter og mange tilbud om å presentere prosjektene sine i forskningsmiljøet. På lengre sikt var det viktig å ansette flere forskere og stipendiater med tilhold i Bergensområdet, og dette har lyktes.

Ph.d.-kandidater og publikasjoner

Alle doktorgradskandidater som har vært ansatt eller hatt faglig tilhørighet i AFE Bergen, har disputert ved Institutt for global helse og samfunnsmedisin, UiB. Til sammen frem til og med 2021 dreier dette seg om 16 ph.d.-kandidater der AFE-forskere har stått for betydelig andel av veiledningen. I tillegg er syv ph.d.-kandidater ansatt eller tilknyttet AFE i dag.

Et annet viktig mål for forskningsproduktivitet er vitenskapelige artikler. I perioden 2007–2021 var AFE-forskere involvert i 290 artikler, i tillegg til en lang rekke kronikker, bokkapitler og andre typer publikasjoner. Det er stor grad av overlapping i publikasjoner mellom AFE og Fagområde for allmennt medisin ved Universitet i Bergen.

I departementets beregning over forskningspoeng for perioden 2018–2020 er AFE Bergen den mestproduserende av de fire AFENE. Forsknings-

poeng omfatter publikasjonspoeng, poeng for doktorgrader og poeng for tildeling av ekstern finansiering fra NFR.

Forskning

I de første årene bygget forskningen videre på etablerte temaer og metoder som forskerne brakte inn i AFE, særlig innen eldre- og sykehjemsmedisin (Ruths), kvinnehelse (Rørtveit), infeksjoner i primærhelsetjenesten (Rørtveit og etter hvert Wensaas og Litleskare) og forskning på marginaliserte grupper og sykdommer (Malterud og Werner). Etter hvert som AFE modnet og vokste seg større, ble helse og helsetjenester blant sårbare grupper en fellesnevner for stadig flere prosjekter, for eksempel «Barn som pårørende i fastlegetenesta», finansiert av Forskningsrådet og Helse Vest, og gjennomført i samarbeid med RKBU Vest med Marit Hafting som prosjektleder. Et annet eksempel er prosjektet «The regular general practitioner scheme: integrated and equitable pathways of depression care, facilitating work participation» med Ruths som prosjektleder, finansiert av Forskningsrådet. Prosjektet involverer mange seniorforskere ved både AFE og UiB og hele fem ph.d.-kandidater. Den andre store tematiske satsingen er infeksjoner i primærhelsetjenesten, som utføres i samarbeid mellom AFE og Fagområde for allmennmedisin ved UiB (omtalt annet sted i boken). Dermed har forskningen i AFE gjennom 15 år utviklet seg fra de tusen blomster til noen få dedikerte og større satsingsområder.

Finansiering

Rammefinansiering over statsbudsjettet var ment som en sentral del av finansieringen ved oppstarten i 2006. Argumentet var at Helse- og omsorgsdepartementet finansierer en betydelig del av forskningen i spesialisthelsetjenesten, og burde ta ansvar for forskning også i primærhelsetjenesten. I forarbeidene fra Helsedirektoratet var det skissert at det kunne bli aktuelt med opptrapping til ca. 40 millioner NOK til hver av de fire AFENE. I 2006 fikk AFE Bergen 750.000 NOK i basisbevilgning. Dette økte gradvis til 4,4 millioner NOK i 2017. Siden har finansieringen blitt gradvis redusert, ned til litt over 4,1 millioner i 2021. Fra 2022 skal en liten del av budsjettet (2%) underlegges resultatbasert omfordeling mellom et titalls forsknings- og kompetansesentre.

«Satsingen» på allmennmedisinsk forskning fra helsemyndighetenes side har altså ikke blitt som forventet, faktisk går dette nå i feil retning. I stedet har AFE Bergen satset på ekstern finansiering, og bidrag fra Forskningsrådet, Allmennmedisinsk forskningsfond og andre kilder var i 2020 ca. 8,4 millioner NOK, altså om lag dobbelt så mye som basisfinansieringen.

Figur 2: Helse- og omsorgsminister Bent Høie besøker AFE Bergen i 2014 i Paviljongen i Kalfarveien 31. Fra venstre: Helseminister Bent Høie, forsker Knut-Arne Wensaas og daværende forskningsleder Guri Rørtveit. Foto: Rune Rolvsjord.

«Kritisk masse» er et kjent begrep for AFE Bergen – det er nødvendig å være mange nok til å kunne sette i gang større prosjekter. Arbeidet med å skaffe stor nok rammefinansiering har vært en konstant kamp, og lobbyvirksomhet har vært nødvendig. I 2014 klarte vi å «lokke» helseminister Bent Høie til Bergen for å få høre om forskningen vår (figur 2). Det førte ikke til større bevilgninger, men var nyttig likevel!

Samarbeid

Relasjonen til UiB-miljøet har hele tiden vært en viktig sak for AFE. Det er viktig å beholde og forsterke de faglige båndene til UiB, Fagområde for allmennmedisin (FAM), gjennom strategisk delte stillinger, bistillinger og fellespublikasjoner, felles prosjekter og felles stipendiater.

AFE Bergen har videre hatt et tett samarbeid med de tre andre AFENE i Norge, både om høringsuttalelser, lobbyvirksomhet for større forskningsmidler og annet. Rent forskningssamarbeid har det vært noe mindre av, men deltagelse i QUALICOPC-studien (Quality and costs of primary care in Europe) er et godt eksempel på dette. To store og langsiktige fellesprosjekt er viktige for AFE: Nasjonal forskerskole i allmennmedisin – NAFALM og infrastrukturen PraksisNett (se egen omtale).

Videre har AFE et bredt samarbeid med andre forskningsmiljøer i NORCE, Folkehelseinstituttet og utenlandske institusjoner i København, Bristol, Groningen og andre.

Litteratur

Allmennedisinsk forskningsenhet. <https://www.norceresearch.no/allmennedisinsk-forskningsenhet>

Årsmeldinger for AFE Bergen. <https://www.norceresearch.no/allmennedisinsk-forsknings-enhet/arsmeldinger-fra-afe-bergen>